

բան պիտի գտնուէր աղէկ ու ածան, բայց այնպէս չէ եղած : Շատ բան կայ որ աղէկ շինուած է, բայց աղքատներուն պիտոյիցը օգտակար ըլլալու չափ ածան չէ : Իսկ հագուստի վերաբերեալ նիւրոց մէջ յիշաւ այն աստիճանի ածան բաներ կան որ անկէց աւելի ածնութիւն չկրնար ըլլալ : Ասոր մէկ յայտնի օրինակ մը տալու համար այսչափ միայն ըսենք որ գործաւոր մարդու մը ամբողջ հագուստ շինելու 45 կամ 46 ֆրանք բաւական է, եւ այնպէս վայելուչ որ միշտ վիճակի արհեստաւորներ ալ կրնան առանց ամբընալու հագնիլ : Ահաւասիկ անոր ցուցակը .

Աղէկ չուխայէ տափատ (փանրալոն) պատրաստ	7 ֆր.	»	իր 35 դր	»
Սեւ աղէկ չուխայէ փալթոյ (մեծ սերրի) նոյնպէս	14	»	70	»
Չուխայէ քառակուսի զարդերով բանկոն (ծիլէ)	3	»	20	46
Քալիքոյ կտառէ շապիկ՝ մանր ծալքով	5	»	»	45
Չոյգ մը կիսակոշիկ՝ շատ դիմացկուն	6	»	50	32 20
Գլխարկ մետաքսէ	8	»	»	40
Չոյգ մը բարակ բրդէ գուրպայ	4	»	20	6
Սեւ կերպասէ վզնոց	1	»	»	5
Չոյգ մը ձեռնոց	1	»	»	5
Թաշկինակ	»	»	50	2 20

Ընդ ամենայն 45 ֆր. 40 . 227 դր

Թէ որ այս հագուստը հասարակ արուեստաւորի մը համար շատ երեսնայ, նոյնը կրնայ գտնել՝ քիչ մը հաստ նիւթերէ շինուած, ու կէս գնովը, այսինքն 20 կամ 25 ֆրանքով, որ 100 կամ 125 դուրուշ ըսել է :

Աւստրիայէն աղէկ ու բաւական բարակ կտաւներ եկած են, մէկ ծրարը (որ գրեթէ 35 մեթր է) 18 ֆրանքի : Գաղղիոյ Պորտոյ քաղաքէն աղուոր շապիկներ եկած են՝ տասուերկու հատը 35 ֆրանքի, 28, 25 եւ մինչեւ 18 ֆրանքի : Բրդէ շալեր կան՝ Քաշմիրի շալերուն տեսքովը՝ 22 ֆրանքի .

բրդէ գուրպաններ որ 7 ֆրանք ու կէս կարծէ տասուերկու գոյգը :

Տնական պիտոյից համար հարկաւոր եղած կարասիներուն մէջ շատ բաներ կան որ վերջին աստիճանի ածան են : Աշտանակաձեւ կանքեղ մը կայ որ լուսարգելովը հանդերձ կէս ֆրանք կարծէ. ասիկայ մէկ ժամուան մէջ 1 հարիւրորդի ձեք կը վառէ. ծեծած երկրքէ դգալ ու պատառաքող կայ՝ 11 հարիւրորդի. խառնուի դգայներ՝ 5 ու կէս հարիւրորդի, հայլներ՝ 10 հարիւրորդի :

Կերակրեղէնին մէջ շատ բաներ կան, մանաւանդ պաքսիմատներ, աղած միս, ապուխտ եւ այլն՝ որ խիստ ածան են :

Զարմանալի ածնութիւն ունեցող բաներուն կարգն են նաեւ տղոց համար յարդէ հիւսուած գեղեցիկ գլխարկներ, ամեն մէկը 10 եւ մինչեւ 7 հարիւրորդի, որ 8 կամ 10 փող (փարա) ըսել է :

Սակայն ոմանք կը տարակուսին, եւ քերես յիշաւ, այն գներուն ստոյգ ըլլալուն վրայ. կը կասկածին որ չըլլայ քէ այնչափ ածան գինը իբրեւ խայծ մը միայն դրուի նիւթերուն՝ որ գնող շատ ելլէ : Այսու ամենայնիւ տարբերութիւնը շատ չկրնար ըլլալ, եւ փափաքելի է որ արուեստահանդիսին այս մասը ոչ երբեք վերցուի, այլ միշտ մնայ հոն, ինչպէս որ խօսք մը կայ. վասն զի քէ բան գնողները շատ խելք կը սորվին անկէց՝ խնայութեամբ ապրելու համար, եւ քէ արհեստաւորները կը տեսնեն յայտնապէս որ աւելի վաստակով կեցեն՝ հասարակ ժողովրդեան համար ածան ածան բաներ շինելով, քան քէ միայն հարուստներուն գեղխութիւնը պարարելու ջանիք սուղ սուղ բաներ շինելով ու կարգէ դուրս կատարելութեան հասցընելով. պիտի չմոռնան այն ճշմարիտ առակն որ կըսէ քէ « Մանր ու խոշոր քսակ կայ, մանրը խոշորէն շատ կայ : »

Գ. ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱՇԷՆ ՄԱՐԴԿԱՆ

ՅԲԱՆՔԻՆ

(Շարայարութիւն).

Ֆրանքիին մտքէն ոչ երբեք ելաւ այն յունուարի 29ին 1774ին եղած դատաստանը որով Անգղիոյ

անիբաւութիւններն առաջ քշողները արդարացան, ու Ամերիկայի ազատութեանց պաշտպան

կեցողը դատապարտուեցաւ : Այն օրը քաղիչ հագուստ մը հագած էր. չորս տարի ետքը նոյն հագուստով Փարիզու մէջ Գաղղիոյ ոստիկանին հետ այն դաշնագիրը ստորագրեց՝ որով Գաղղիացիք նիզակակից եղան Ամերիկացւոց, եւ ահոնց ինքնագլուխ ազատութիւնը հաստատեցին :

Անգղիոյ տէրութիւնը Ֆրանքլինի անունը կոտրելու ջանալէն ետեւ՝ պաշտօնէն ալ ձգեց զինքը, որ էր Ամերիկայի քղաքապետի վերատեսչութիւնը : Աղէկ առիթ ալ գտաւ նոյն օրերը այս անիրաւութեան : Որովհետեւ չային վրայ ծանր տուրք դրած էր, Փիլադելֆիա ու Նոր Նորք քաղաքին բնակիչները՝ Հնդկաստանէն եկած վաքսուն սնտուկ չայը ետ ճամբեցին, իսկ Պոսթոնի բնակիչները իրենց եկած սնտուկները ծովը բախեցին : Ասոր վրայ Անգղիացիք կատղեցան, ամէն տեսակ խտտութեան ձեռք գարկին. Ամերիկացիք ալ ամէն բան աչք առած, օր մը ամբողջ ծոմապահութեամբ ու աղօթքով անցընելէն ետեւ պատրաստուեցան զենքով պաշտպանելու իրենց երկիրը Անգղիոյ Կեճ զօրավարին դէմ որ եկեր Պոսթոնը ծովէն ու ցամաքէն պաշարեր էր :

Տարի մը առաջ Ֆրանքլին զիր մը գրեր էր իր հայրենակցացը՝ յորում կըսէր. « Գաղթականներուն բռնելու ամենէն խելացի ու օգտակար ճամբան այս է որ ընդհանոր ժողով ընեն... անոր մէջ իրենց իրաւունքները հաստատեն, որոշեն որ մինչեւ Անգղիոյ քաղաւորն ու երկու խորհրդարանները այն իրաւունքները չճանչնան՝ ամենեւին տուրք չտան, եւ այս որոշմունքին Անգղիոյ տէրութեան իմացընեն : Տարակոյս չունիմ որ այս ճամբով բանը կըյայտնուի, եւ քէ մեր խնդիրքը կատարուի՝ քէ նորէն մերժուի, մենք մեր վախճանին կըհասնինք. վասնզի անիրաւութիւն ընողն ու հալածանք հանողը միշտ ատելի է ուրիշներուն, իսկ անիրաւութիւն կրողն ու հալածուողը կարեկցութիւն կըգտնէ ամենէն ու աւելի կըզօրանայ : » Այս խորհուրդը 1773ին տրուած էր, 1774ին ի գործ դրուեցաւ, ու Փիլադելֆիոյ մէջ եղաւ ընդհանոր ժողովը յիսունըինգ հոգով, ամենքն ալ ընտիր, խոհական, քաջ եւ հայրենասէր մարդիկ : Իրենք զիրենք կառավարել գիացող ժողովուրդները այսպէս կընեն անա իրենց ընտրութիւնը : Ընտրութիւններն աղէկ կընեն, ընտրուողներուն ալ աղէկ կըհնազանդին : Այն հոջակաւոր ժողովոյն մէջ որոշուեցաւ որ Պոսթոնի պաշտպանութեանը աշխատուի, միանգամայն Յայտարարութիւն մը հրատարակուի Ամերիկացւոց իրաւանցը, հետեւ ալ աղերսագիր մը առ քաղաւորն,

ծանուցում մը առ ազգն Անգղիացւոց եւ ազգաբարոյքին մը առ գաղթականս Ամերիկոյ :

Իրենց պատիւը գիտցող ու քաջ Ամերիկացւոց այն գրուածքներուն մէջ յայտնի կերեւաւ քէ ինչպէս լաւ հասկըցեր են իրենց դատին արդարութիւնը եւ ինչ մեծ վստահութիւն ունին իրենց ուժին վրայ. մեկդիւն ազատութեան յարգը կըճանչնային, մեկալ դիւն հաւատարիմ հպատակութեան պարտքէն ետ կենալու դեռ միտք չունէին. չէին ուզեր բշտամանալ իրենց ազգակից եղբարցը հետ, բայց միանգամայն հեռու կըփախչէին զերութեան մէջ խնայու վտանգէն : Անգղիացւոց գրած բոլորներուն մէջ այսպէս ըսեր էին. « Գիտցէք որ մենք մտքերնիս դրեր ենք քէ ազատութեան կողմանէ ձեզմէ ամենեւին վար մնալ չենք ուզեր. աշխարհիս մէջ տէրութիւն մը չկայ որ իրաւունք ունենայ մեր ստացուածքը՝ առանց մեր հաւանութեան՝ ձեռքերնէս հանելու. Բրիտանական սահմանադրութեան ամէն ազատութիւններն ալ վայելելու իրաւունքնիս ամենեւին չենք ուզեր կորսընցընել, մանաւանդ դատաքննիչներու (ժիւռի) անգին ազատութիւնը. անգղիական ազատութեան իսկական մեկ մասը այս կըհամարինք որ ոչ ոք կարենայ դատապարտուիլ՝ առանց հարցաւորման, եւ ոչ պատժուիլ՝ առանց ինքզինքը արդարացընել կարենալու : » Առ քաղաւորը գրած բոլորներուն մէջ ըսեր էին քէ « Մեր միտքը նոր բան հնարել չէ, մանաւանդ քէ ի վնաս մեզ հաստատել ուզուած նորութիւնները մերժել է. մենք ամենեւին նախատինք չենք ըրած ուրիշի, քեպէտ եւ մեզի եղած նախատանաց վրայ վշտացեր ենք : Որովհետեւ Ձեր Վեհափառութիւնը ազատ ժողովրդեան մը վրայ քաղաւորելու բարեբաղդութիւնն ունեցեր է, կարծենք քէ ծանր չիգար իրեն՝ ազատ մարդկանց բռնած լեզուն. ընդ հակառակն կըյուսանք որ բոլոր իրեն արքայական տոհմութիւնը կըցուցընէ այն խոռվարար ու վտանգաւոր մարդկանց դէմ որ զինքը կուզեն իր հաւատարիմ հպատակներուն վրայ պաղեցընել : »

Բոլոր այս գրուածքները Ֆրանքլինի ձեռքը յուղարկուեցան : Այն հեռատես դեսպանը ամենեւին չէր կարծեր որ կարելի ըլլայ Անգղիոյ հետ հաշտութիւն ընելը. եւ սակայն իր պարտքը մինչեւ վերջը կատարելու համար՝ Անգղիոյ խորհրդարանին առաջարկութեամբը պայմանագիր մը շարադրեց, որով կըխոստանար գաղթականներուն սիրտը առնել : Պայմաններուն զվստարներն ասոնք էին. չային տուրքը վերցուի, նաւար-

կուրեան վրայ եղած օրէնքը նորէն աչքէ անցուի. Անգղիոյ խորհրդարանը գաղթականաց համար օրէնքներ ու տուրքեր սահմանելու իրաւունք չունենայ. առանց Ամերիկայի գաւառական խորհրդարանաց հաւանութեանը Անգղիան հոն զօրք չյուղարկէ, եւ այլն : Բայց այն պայմաններն ընդունելի չեղան՝ ոչ խորհրդարանին եւ ոչ քաղաւորին, քեպեա եւ քանի մը երեսելի անձինք ամեն ջանք ըրին որ Ֆրանքլինի առաջարկութիւններուն չէ չըսուի, եւ անոնց մէջ գլխաւորն էր Լորտ Չէքեմ խոհական եւ ճարտասան ծերունի իշխանը : Լորտ Սենտուիչ ամենէն աւելի տաք տաք խօսեցաւ անոր դէմ, ու դէպ ի Ֆրանքլինին դառնալով՝ որ հոն խորհրդարանին մէջ ի դատ կանչուածի պէս կեցեր էր՝ ըսաւ. « Ինծի կերենայ քե այդ առաջարկութեան շարադրողը դիմացս կեցողն է, որ Անգղիոյ բշխմաններուն ամենէն անգուրն ու ամենէն կատաղին է : »

Ամենեւին չառնուեցաւ Ֆրանքլին այն անակնկալ խօսքին՝ որով ամենուն աչքը իր վրայ դարձեր էր. այնպէս հանդարտ ու անշփոք էր կերպարանքն որ կարծես քէ Լորտ Սենտուիչին խօսքը ուրիշի համար էր : Բայց չկրցաւ սրտին խայտացմունքը բռնել՝ երբոր Լորտ Չէքեմ իր քանի մը մեծամեծ բարեկամացը հետ համաձայն մտքով՝ ելաւ Լորտ Սենտուիչին անարգական խօսքը այս կերպով հերքեց. « Խորհրդարանին առաջարկուած պայմաններուն հեղինակը ես եմ միայն, ըսաւ պարծանօք. եւ որչափ որ ձեզի արհամարհ կերեսնայ՝ այնչափ աւելի պարտք կը համարիմ ինծի այս յայտարարութիւնս ընելը. վասն զի քե որ այն առաջարկութիւնը այնքան տկար ու պակասաւոր է, իմ պարտքս է չըողուլ ամենեւին որ մէկը կասկածի քե ուրիշի ձեռքը կայ անոր մէջ : Բաւական հասկըցուած է մինչեւ հիմա քե իմ պակասութիւնս ուրիշներուն խորհրդովը շարժիլ չէ. բայց անա կըսեմ համարձակ, որ եթէ ես այս տերութեան առաջին ոստիկանն ըլլայի, ամենեւին չէի ամբշնար հրապարակաւ խնդրելու որ օգնական տրուի ինծի այն մարդն որ Ամերիկայի գործողութիւններուն այնչափ խորունկ տեղեկութիւն ունի ու այնպիսի նախատական կերպով յիշուեցաւ. այն մարդն որ իր գիտութեանն ու իմաստութեանը համար բոլոր եւրոպայի առջեւ ամենամեծ համարում ունի, եւ մեր Պոլլին ու Նետտոնին եւ անոնց նման մարդկանց կարգը սեպուած է, եւ պարծանք է՝ ոչ միայն Անգղիացւոց, այլ եւ բովանդակ մարդկային բնութեան : » Այս փառաւոր գովեստը՝ այնպիսի բերնէ մը ելլելով որ

Անգղիոյ պատգամախօսը սեպուած էր՝ մէկէն ի մէկ մոռցուց Ֆրանքլինի Լորտ Սենտուիչէն լսածը :

Անգղիացիք որոշեցին որ նոր զօրք յուղարկուի Ամերիկա՝ բնակիչները նուաճելու համար : Ֆրանքլին հասկըցաւ որ ալ ինքը Անգղիոյ մէջ չկրնար մնալ. եւ ձեռաց տակէն իմանալով որ տերութիւնը միտք ունի նաեւ բռնելու բանտ դնելու զինքը, իրրեւ գաղթականները ապստամբութեան գրգռող, բարակամիտ արքեութեամբ զգուշացաւ որոգայքներէն : Նոյն իսկ Անգղիայէն ելլելու իրիկուանը համար՝ զանազան պաշտօնարաններու հետ ժամադրութիւն ուզեց. եւ մինչդեռ ամեն մարդ զինքը զեռ Լոնտրա կը կարծէր, ինքը դէպ ի Ամերիկա ճամբայ ելած կերբար :

Մինչեւ այն ատեն Ֆրանքլին միջնորդ հաշտութեան ըլլալու աշխատեր էր, անկէց ետքը բշխման պաշտօնը կատարելու հարկադրեցաւ : Ֆրանքլին բանի մը ձեռք գարկած ատենը բույութեամբ շարժիլ չունէր. մէյմը որ իր նպատակը որոշէր, շիտակ դէպ ի անոր կըղիմէր առանց վախի եւ յոգնելու : Լաւ գիտէր քե սոսկական մարդկանց եւ ամբողջ ժողովրդոց մէջ եղած կոխներուն ատենը միշտ անոնք են յաղորդ՝ որոնք որ բանին աղէկը կուզեն եւ ուզեկն չեն ձանձրանար : Ուստի բոլոր ջանքը այն եղաւ որ հասկըցընէ Ամերիկացւոց քե որովհետեւ հաշտութեան յոյս չմնաց ամենեւին, պետք է զօրաւոր կերպով դիմանան իրենց բշխմաններուն դէմ եւ ինքնիշխանութիւնն ձեռք ձգեն : Խմաստնոյն Ֆրանքլինի հետ բոլորովին համաձայն էր նաեւ առաքինի գորավարն Վոշինկրոն, եւ աննկուն ազատասէրն ձէֆըրսոն, եւ ասոնք իրեքն եղան Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց հօգ տերութեան մեծանուն հիմնադիրները :

Ֆրանքլին մարտի 22ին 1775ին ճամբայ ելաւ Անգղիայէն ու վեց շաբթուան մէջ հասաւ Ամերիկա, եւ Ամերիկացիք շատ սիրով ու մեծարանօք ընդունեցան զինքը, եւ մեծ խորհրդարանին անգամ անուանեցին : Վրան տարի մը հազիւ քե անցեր էր, յուլիսի 4ին 1776ին այն խորհրդարանը վճռեց որ այնուհետեւ ազատ են Ամերիկացիք Անգղիոյ իշխանութենէն, եւ տասուիրեք գաղթականութիւնները մէկտեղ ինքնագլուխ տերութիւն մը կը կազմեն՝ Միացեալ Նահանգք Ամերիկոյ անունով : Այն նշանաւոր գործոյն Ֆայտարարութիւնը շարադրողն էր ձէֆըրսոն փաստարարն, յայտարարութիւն մը որ իրացընէ նորածին հօգ տերութեան մը արժանի էր մէջի վսեմ իմաստներովն

ու միանգամայն պարզ զուրցուածքովը : Յրինակի համար մէկ երկու կտորները մէջ բերենք .

« Մեր կարծիքն այս է, եւ ասոր ստուգութիւնը
« ամենեւին տարակոյս չվերցըներ, քէ մարդիկ
« ամենքն ալ իրարու հաւասար ծնած են, Արա-
« րիչը ամենուն ալ սեպնական իրաւունքներ
« պարգեւած է, եւ այս իրաւունքներուն կարգն
« են մարդուս կեանքը, ազատութիւնը եւ իր
« հանգիստ ապրելուն աշխատելը. այս իրաւանց
« անկորույտ պահպանութեանը համար տէրու-
« րիւններ հաստատուած են, որ իրենցմէ կառա-
« վարուող ժողովրդոց հաւանութենէն կառնուն
« իրենց օրինաւորութիւնը . երբ որ մէկ տէրու-
« րեան մը վարմունքը այս նպատակներուս հա-
« կառակ է, ժողովուրդը իրաւունք ունի այն տէ-
« րութիւնը շտկելու եւ կամ վերցընելու, եւ նոր
« տէրութիւն մը հաստատելու՝ այնպիսի սկզբ-
« բանց վրայ հիմնուած եւ այնպէս կանոնաւո-
« րուած որ իր ապահովութեանն ու երջանկու-
« րեանը վրայ չտարակուսի : Իրաւ է որ խոն-
« մութիւն չէ բերելութեամբ ու անցաւոր պատ-
« ճառներով հին ատենէ ի վեր հաստատուած
« տէրութիւնները փոխելը . եւ փորձով տեսնուած
« է որ մարդիկ լաւ կրնամարին նեղութիւն քա-
« շել, երբոր քաշած նեղութիւնին անտանելի
« չէ, քան քէ իրաւունքին բանեցընելով՝ իրենց
« վարժած օրէնքները մէկդի դնել : Բայց երբոր
« տեսակ տեսակ անիրաւութիւններէն երկար
« ատենէ ի վեր յայտնապէս տեսնուի քէ ջանք մը
« կայ գիրենք բռնաւորական կառավարութեան
« մը տակ ձգելու, իրաւունք ունին, մանաւանդ քէ
« պարտքերնին է՝ այնպիսի տէրութեան լուծը
« քօրովը, եւ իրենց ապագայ հանգստութիւնը
« նոր պահապաններու յանձնել : Այսպիսի էր
« մինչեւ հիմա այս գաղթականութեանց համբը-
« րութիւնը, հիմա ալ իրենց կառավարութեան հի-
« մունքը փոխելու ստիպող հարկը ասիկայ է : »
« Հոս մէկիկ մէկիկ իրենց զանգատները մէջ կըբե-
« րին, Անգղիոյ հետ հաշտուելու համար ըրած
« ջանքերնին կրիշատակին, եւ արդարութեան
« ձայնին չլքուիլն ու այնչափ արեանց բափուե-
« լուն անօգուտ ըլլալը հաստատուելն ետեւ կըսէին .
« Ուստի եւ մեք երեսփոխանքս Միացեալ Նա-
« հանգաց Ամերիկոյ՝ ընդհանրական ժողովով
« կըբողոքենք նախ առ գերագոյն Դատաւորն
« ամենեցուն՝ մեր դիտաւորութեան ուղղութեանը
« համար, եւ ապա յանուն եւ հրամանաւ ժողո-
« վրդեանս կըհրատարակենք եւ յայտնի կընենք
« քէ այս միացեալ գաղթականութիւնները իրա-

« ւամբ են եւ պիտի ըլլան ազատ եւ ինքնիշխան
« Տէրութիւններ . . . որով եւ իրաւունք ունին
« պատերազմը առաջ տանելու, հաշտութիւն
« խօսելու, նիզակակցութիւններ հաստատելու,
« վաճառականութեան դաշնադրութիւններ ընե-
« լու, եւ ինքնագլուխ տէրութեանց ամէն տեսակ
« գործողութիւնները կատարելու : Այս յայտա-
« րարութիւնս հաստատելու համար, բոլոր յոյսեր-
« նիս եւ հաւատքնիս աստուածային նախախնա-
« մութեան պաշտպանութեանը վրայ դնելով,
« խօսք կուտանք իրարու որ կեանքերնիս, ստա-
« ցուածքնիս ու պատիւնիս ալ չխնայենք ամե-
« նեւին : »

Այս մեծ գործողութիւնը, այս վնասձեւական
կերպով ազատութիւն ձեռք ձգելը անպատմելի
ուրախութեամբ ընդունելի եղաւ Ամերիկայի բո-
լոր գաղթականներուն . նա Ֆրանքլին՝ որ Փենսիլ-
վանիոյ խորհրդարանին զանիւրեց ընտրուած էր՝
շատ խոնհական կարգաւորութիւններ ըրաւ նոր
դրուելու սահմանադրութեանը մէջ : Այն միջոցին
Անգղիոյ զօրավարը Լորտ Հով՝ Ամերիկա գնաց որ
իր տէրութեանը կողմանէ ի հաշտութիւն հրաւիրէ
գաղթականները, խոստանալով անոնց որ եթէ
հնազանդիլ յանձն առնուն՝ Անգլիան ալ կընեթէ
իրենց յանցանացը : Եւ որովհետեւ Ֆրանքլինին
հետ ատենով բարեկամութիւն ըրած էր՝ անոր
բուրք մը գրեց ու աղաչեց որ օգնէ իրեն այս գոր-
ծոյս մէջ : Պատասխան տուաւ Ֆրանքլին . « Մեր
« գաղթականները վնաս կրած կողմն են, ըսաւ .
« ասոնց բողոքին խոստանալը իրաւցընէ յայտ-
« նի ապացոյց մըն է որ ձեր անտեղեակ ու գոռոզ
« ազգը զմեզ տգէտ՝ ցած ու անզգայ ժողովրդեան
« մը տեղ դրեր է. գիտնաք որ այդ ձեր կերպը զմեզ
« աւելի կըզայրացընէ : Մտքերնէս անգամ չկըր-
« նար անցնիլ որ գլուխ ծռենք մենք այնպիսի
« տէրութեան մը որ անհնարին բարբարոսու-
« րեամբ եւ ժանտաժուտ անգրութեամբ այրեց
« մրկեց ձմեռ ատեն մեր անպատասպար քաղաք-
« ները, վայրենիները զրգոնց որ մեր երկրա-
« գործները ջարդեն, եւ մեր գերիները ոտք հա-
« նեց որ իրենց տէրերն սպաննեն, հիմայ ալ
« օտարական վարձկան գինուորներ խրկեր է որ
« մեր արեւամբը ոռոգէ երկիրնիս : Ասոնք այն-
« պիսի խժոժական անիրաւութիւններ են որ ատե-
« նով մեզի այնչափ սիրելի եղած բուն հայրե-
« նեաց վրայ ունեցած սերերնուս վերջի կայծն
« անգամ ասոնցմով մարեցաւ անցաւ : »

Այնուհետեւ պատերազմը առաջ տանելու ձեռք
զարկին երկու կողմէն, եւ Անգղիացիք շատ տեղ

յաղրող եղան . իսկ Ամերիկացիք բեպետ եւ Վոշինկրոնի պէս աննկուն սպարապետ մը ունէին , բայց զօրքերնին ոչ կրբուած էր եւ ոչ բազմաբիւ . ստակ ալ չունէին որ պատերազմի ծախքերուն դիմանան : Հարկ եղաւ որ օտար տէրութիւններէ զօրք , նաւ , զէնք ու ստակ խնդրեն . ամենուն աչքը Գաղղիոյ վրայ դարձաւ , որովհետեւ Գաղղիացւոց ազատասիրութիւնը այն ատեններէն ալ սկսած էր ճանջցուիլ բոլոր եւրոպայի ու Ամերիկոյ մէջ . եւ որոշուեցաւ որ ծերունին Ֆրանքլին յուղարկուի Գաղղիա , ու Լուդովիկոս Ժ2 բազաւորին հետ խօսի այս բաներուս վրայ :

Ֆրանքլին Փարիզ հասաւ չհասաւ , բոլոր Գաղղիացիք սկսան իրար անցնիլ , վասն զի արդէն ամենքն ալ Ամերիկացւոց վտարանշուրեանը կուսակից ըլլալով՝ Անգղիոյ յաղթուիլը կուգէին , ու խիստ շատ զինուորական մարդիկ պատրաստ էին ամենայն սիրով անոր դէմ պատերազմի երթալու : Ֆրանքլինն որ տեսան , անպաճոյճ , պարզ , բարեփրտ , պատկառելի , զուարթաղէմ , բարակամիտ մարդ , եւս առաւել բորբոքեցան Ամերիկացւոց կողմը բռնելու : Լուդովիկոս Ժ2 եւ իր իշխաններն ալ նոյն ոգով վառուեր էին Անգղիոյ դէմ , բայց յայտնապէս Ամերիկացւոց կողմը բռնելէն զգուշանալով՝ սկսան առջի բերան ծածուկ օգնութիւն ընել անոնց ստրկով ու զենքով , եւ քող տուին որ շատ մը սպայ եւ ուրիշ զինուորական մարդիկ երբան կամաւորապէս Ամերիկացւոց օգնելու :

Այն միջոցին Ֆրանքլին Փարիզու քով Փասսի ըստած զուարճալի գեղին մէջ գեղեցիկ տուն մը քաշուած նստեր էր . եւ որովհետեւ այն գեղն ու անոր քովի Օրեօյ ըստած տեղը կըրնակէին այն ժամանակի իմաստուն եւ իմաստասէր Փարիզացիք , Ֆրանքլին անոնց ամենուն հետ ալ ճանչութեացաւ . մանաւանդ որ սովորութիւն ըրած էին Հելուստիոս փիլիսոփային այրի կնոջը տունը ժողովուելու շատ անգամ , եւ Ֆրանքլին անոր բարեսրտութեանը , խնդին ու գիտութեանը համար մեծ համարում ունէր վրան : Մեկ կողմանէ ալ այնչափ աշխատեցաւ որ վերջապէս կըցաւ Գաղղիոյ տէրութիւնը շարժել Ամերիկացւոց յայտնապէս օգ-

նութիւն ընելու . վասն զի անդին քաջն Վոշինկրոն ալ քանի մը յաղթութիւններ ըրեր էր Անգղիացւոց դէմ : Անոր վրայ Ֆրանքլին Վերտայի պալատին մէջ Լուդովիկոս Ժ2 բազաւորին հետ տեսնուելու գնաց , եւ հոն բոլոր պալատականաց ծափահարութեան ու զովեստներուն արժանի եղաւ պատկառելի ծերունին՝ իբրեւ քաջամարտ իմաստուն եւ ազատարար հայրենեաց : Թագաւորը սիրալիր ընդունելութիւն ըրաւ անոր , եւ ապսպրեց որ ըսէ Ամերիկացւոց քէ իր անքակտելի բարեկամութեանը վրայ ամենեւին չտարակուսին . « Քեզի ալ ուրախակից եմ , ըսաւ , որ հոս գալէդ ի վեր՝ միշտ փառաւորապէս կատարեցիր քու պատշտօնդ : »

Վերտայի մէջ վայելած պատիւները Փարիզու բնակիչներէն ալ ընդունեցաւ Ֆրանքլին՝ ամեն տեսակ զովեստներով ու մեծարանքով : Այն ատեններն էր որ Վոլքէռի հետ ալ տեսնուեցաւ , որ ուրսունըջորս տարեկան էր , եւ Գաղղիացւոց ու բոլոր եւրոպայի առջեւ շատ մեծ անուն հանած էր յիսուն տարուրէն ի վեր իր անհամար զրուածքներուն անհնարին սրամտութեամբ զըրուած ըլլալուն համար : Այնպիսի ժամանակի մը մէջ էր այս իր համբաւոյն մեծնալն որ եւրոպացիք կարծես քէ դեռ կարող չէին հասկընալու այն սրամիտ ու սրալեզու փիլիսոփային խօսքերուն մէջի բոյնը , եւ անկեց զգուշանալու տեղ՝ գրեթէ կրպաշտէին զինքը : Վոլքէռ Ֆրանքլինին հետ առաջ անգղիարէն խօսեցաւ . եւ որովհետեւ շատոնց էր այն լեզուն չխօսիլը , գաղղիարենի դարձուց խօսակցութիւնն ու ըսաւ գեղեցիկ ու բարակ քաղաքավարութեամբ մը . « Պարօն Ֆրանքլինին լեզուովը խօսելու այնպիսի փափաք մը ունէի որ մէկ վայրկեանի չափ յաղթուեցայ բաղձանքես : » Ֆրանքլին իր բոլոր հանեց Վոլքէռին առջեւն ու խնդրեց որ օրհնէ զինքը . անիկայ ալ ձեռքը պատանուոյն գլխուն վրայ երկընցուց ու ըսաւ . « God and liberty , Աստուած եւ ազատութիւն . Պարօն Ֆրանքլինի բոլորան վայլած օրհնութիւնը այս է միայն : »

(Շարադարութիւնն ուրիշ անգամ :)